

Avauksia ja keskustelua

Kuvailevasta representaatiosta yksilölliseen yhteiskunnan tekemiseen

Veikko Eranti & Eeva Luhtakallio

Syksyllä ilmestyy rakkaiden kollegojemme kanssa kirjoittamamme kirja *Youth Participation and Democracy: Cultures of Doing Society* (Luhtakallio & Eranti ym. 2024). Tämä kirja on pitkään jatkuneiden nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen ja poliittista toimintaa koskevien tutkimushankkeidemme summaus – mutta itsellemmekin yllättäen siitä tuli myös tietynlainen suhteutus osaan opettajamme Risto Alapuron tuotannosta ja perinnöstä.

Tässä Risto Alapuron muistoseminaarissa pitämäämme alustukseen perustuvassa kirjoituksessa käymme läpi joitakin tulevan kirjamme teoreettisia ja empiirisiä tuloksia punnitien niitä Alapuron teeseihin suomalaisen kansalaisyhteiskunnan kehityksen isosta kuvasta ja pitkästä linjasta. Lyhyesti kiteytettynä Alapuro argumentoi, että valtion ja kansalaisyhteiskunnan tiiviit ja jossain määrin jopa yhteen sulautuneet suhteet ovat määritelleet suomalaista poliittista kulttuuria voimakkaasti. Poliittinen toiminta ja yhteiskunnallinen kamppailu ovat rakentuneet kollektivistisen ajattelun ja ennen kaikkea yhdis-

tysmuotoisten toimijoiden varaan. Kuten Alapuro kanssakirjoittajineen monesti totesi, kyse on siitä, että kansanliikkeet loivat kansakunnan. (Alapuro 2005; Alapuro & Stenius 1987; 2010.) Meidän tutkimuksemme johtopäätökset kuitenkin vihaavat, että aiemmin vallalla olleita elementtejä ei voi enää ottaa annettuna.

Kokonaisvaltaisen tutkimusotteen jäljillä

Olemme viime vuosina lukuisia kertoja istuneet seminaareissa ja konferensseissa kuuntelemaan yhteiskuntatieteilijöiden kamppailua ajan ilmiöiden ymmärtämiseksi: oikeistopopulismिन nousu, poliittinen syrjäytyminen, ja toisaalta myös se hyperindividualistinen ote, jolla suuri osa tutkimuksemme nuorista näytti suhtautuvan yhteiskuntaan, ovat tuottaneet monenlaisia tulkintoja. Hankkeessa keräsimme aineistoa erilaisista nuorten poliittisen toiminnan ja sitoutumisen muodoista laajalla spektrillä – marginaaliin työnetyistä nuorista aktiivisiin nuorisopoliitikkoihin, netin laita-oikealla kirjoittelijoista ilmastoaktivisteihin. Näin laaja skaala aiheutti usein kysymyksen, voiko tällaista aineistoa ylipäättään käyttää poliittisen toiminnan tai kansalaisyhteiskunnan ymmärtämiseen ja selittämiseen.

Havaitsimme sosiologisten joutuvan usein epämu-
kavuusalueelle kohdatessaan sellaista yhteisten

asioiden koordinoitua, joka poikkeaa tavantomaista kuvastamme kansalaisyhteiskunnan oletetusta toiminnasta ja poliittisesta osallistumisesta. Aineistonkeruumme ulottui sekä (ääri) oikeistolaiseen poliittiseen osallistumiseen että osallistumattomuuteen, joka päällepäin saattoi vaikuttaa täydeltä kääntymiseltä pois päin yhteisistä asioista.

Osallistumattomuuden tutkiminen poliittisen toiminnan kehikon sisällä on vaikeaa ja epävarmaa. Kun tutkimuskohteet eivät itse pidä meteliä poliittisista käsityksistään, kasvaa tutkijan kiusaus lähteä itse tietämään paremmin mitä tutkimuskohteet ajattelevat. Oikeistoradikaalin poliittisen toiminnan suhteen taas on varsin luonnollista, että suurin osa tutkijoista kokee nämä ajatus-traditiot vieraiksi. Niiden ymmärtäminen onkin eriytynyt omaksi, usein populismin nimikkeen alla kulkeväksi tutkimusalueekseen siinä, missä poliittisen osallistumisen ja kansalaisyhteiskunnan tutkimuksessa varsin usein keskitytään keskustavasemmistolaiseen osallistumiseen. Tämä on yksi paikoista, jossa Risto Alapuron esimerkki ohjaa laaja-alaisempaan otteeseen: hänen Suomen syntyä käsittelevä tutkimuksensa seurasi sekä punaisia että valkoisia samassa käsitteellisessä kehikossa.

On ratkaisevan tärkeää ymmärtää myös meidän ajassamme sekä osallistumattomuutta että oikeistolaista ja jopa fasistista poliittista mobilisaatiota: ei irrallisina ilmiöinä omine *sui generis*-selityksineen, vaan osina kokonaisvaltaisempaa ymmärrystä siitä, minne suomalainen kansalaisyhteiskunta on menossa. Tämä sama koskee toki myös muita kansalaisyhteiskunnan osallistumisen muotoja: nyky-yhteiskuntatieteissä on tapana käsitellä yhdellä käsitteistöllä osallistuvan demokratian käytäntöjä, toisella vasemmistolaisia aktivisteja, kolmannella puoluepolitiikkaa ja niin edelleen. Tämän jaottelun ylittäminen on keskeinen tavoitteemme.

Hahmotellessamme tätä isompaa, kokonaisvaltaista ymmärrystä vuosien aineistonkeruun ja analyysien jälkeen päädyimme tarttumaan uudelleen Alapuron teoreettiseen työhön representaatista, jossa edustaminen käsitteellistetään poliittisen kulttuurin kokonaisvaltaiseksi tulkinnaksi. Lainaten ranskalaisen käsitehistorioitsija Pierre Rosanvallonin kehittämiä termejä Alapuro kuvasi suomalaista edustamisen kulttuuria "kuvailevaksi", deskriptiiviseksi representaatiksi:

Tässä lähestymistavassa yhteiskunnan nähdään koostuvan alkeisyksiköistä, jotka on helppo paikantaa ja tunnistaa. Yhteiskunta vaikuttaa läpinäkyvältä. Yksinkertaistettuna perinteisessä suomalaisessa lähestymistavassa erilaiset ryhmät näyttäytyvät hyvin järjestäytyneinä, niillä on ennalta määritellyt intressit ja tavoitteet. Ikään kuin suora yhteys kulkisi objektiivisista ryhmän ominaisuuksista organisaatioihin, ja edelleen kiistattomasti objektiivisesti määriteltyjen ryhmien nimissä tapahtuvaan toimintaan. (Alapuro 2005.)

Palaamme tähän ajatukseen ja sen seurauksiin tämän tekstin loppupuolella.

Doing society

Määrittelimme tutkimuskenttämme noudattaen pragmatistista ajatusta paikantuneesta (*situated*) toiminnasta. Sen sijaan, että olisimme seuranneet nuorisotutkimuksen tai sosiaalisten liikkeiden tapaisia ryhmäkohtaisia tai identiteettien mukaan määrittyneitä tutkimusperinteitä, valitsimme empiiriset tutkimuskohteet sitten, että ne tarjosivat esimerkkejä erilaisista tavoista, joilla toiminta voi ilmentää yhteiskuntaan sitoutumista ja kiinnittymistä (*modes of engagement*, Thévenot 2007; 2011; 2014). Yhteiskunnallista osallistumista ei voi tarkastella irrallaan toiminnasta. Toimiessaan yhteiskunnissa nykypäivän kansalaiset nojautuvat käytäntöihin ja toimintarepertuaareihin, jotka edellyttävät heiltä jatkuvaa oppimista, mieliku-

vituksen käyttöä, aktiivista sitoutumista ja (usein hyvin konkreettista) tekemistä. Näistä muodostuu demokratian kannalta ratkaisevan tärkeä kulttuurinen vuorovaikutusprosessi yksilöiden, yhteiskunnallisten ja valtiollisten instituutioiden sekä sosiaalisen elämän välille.

Tutkimusprosessimme lopputuloksena päädyimme ottamaan näkökulmaksi sen, miten *yhteiskuntaa tehdään* toimimalla. Kehitimme käsitteen *doing society* kattamaan kaikki ne erilaiset yhteisiin asioihin suuntautuvat toiminnan tavat, jotka joko ovat poliittisia, tai joista voi sellaisia, sanan laajimmassa merkityksessä, tulla.

Aktivismi on totta kai ilmeinen tapa "tehdä yhteiskuntaa", mutta tämä tekeminen ei ole lainkaan aktivistien etuoikeus. Kattavamman kuvan muodostaminen edellyttää monien erilaisten osallistumismuotojen tarkastelua: löyhien ja verkostomaisten osallistumisen muotojen tuottaman ja juhlapuheiden ylistämän "urbaanin pöhinän", ylhäältä alaspäin kurottavien ja pahimmillaan näennäisiksi jäävien osallistuvan demokratian rakenteiden, verkossa tapahtuvan usein äärioikeistolaisen trollauksen ja jopa marginaaliin jäävän osallistumattomuuden. Yhdessä kaikki nämä yhteiskuntaan ja yhteisiin asioihin sitoutumisen tavat tuottavat sen kulttuurin ja ne kulttuuriset rakenteet ja työkalut, joiden avulla kaikki poliittinen osallistuminen tapahtuu.

Kun tavoitteena on ymmärtää tällaista moninaista yhteiskuntaa rakentavaa ja siihen eri tavoin sitoutunutta toimintaa, pitää käytettyjen käsitteellisten välineiden taipua monenlaisten toiminnan tasojen ja muotojen ymmärtämiseen. Mainittu ranskalaistaustainen pragmatistinen poliittinen sosiologia tarjosi meille keskeisen näkökulman: tutkia ihmisten kykyä ylläpitää yhteistä kohtuullisen rauhanomaista elämää monimutkaisessa yhteiskunnassa. Tämä lähtökohta laajentaa poliittisen toiminnan määrittelyn perinteisistä jul-

kisuuteen suuntautuvista ja sidotuista muodoista kohti epätavanomaisia, yksittäisiä, henkilökohtaisia ja jopa sanattomia muotoja (Thévenot 2007). Toisena keskeisenä inspiraation lähteenämme on toiminut erityisesti etnografiseen teorianmuodostukseen pohjautuva amerikkalainen kulttuurisosiologia. Tämän perinteen analyttiset välineet kulttuurin jäsentämiseen – kuten ajatus kulttuurista työkaluina sekä ryhmätyyleistä ja kansalaismielikuvituksesta toiminnan ymmärtämisen käsitteinä – ovat olleet meille tärkeitä teoreettisen työn resursseja (ks. esim. Baiocchi ym. 2014; Eliasoph & Lichterman 2003; Lichterman & Eliasoph 2014; Swidler 1986). Tämän yhdistelmän avulla voidaan luoda kattavampi ja tehokkaampi tutkimusstrategia nykyisten poliittisten kulttuurien muutosten ymmärtämiseksi.

Me tutkimme, miten nuoret erilaisissa tilanteissa käyttivät kulttuurisia työkaluja yhteisen elämän rakentamiseen – ja sitä kautta *tekevät yhteiskuntaa*. Jaottelimme tämän tekemisen niihin tapoihin, joilla katsotaan tulevaisuuteen ja haaveillaan muutoksista, tapoihin joilla kuulutaan, sitoudutaan ja organisoidutaan ryhmiin ja jäsennetään omaa maailmassa olemisen tapaa, sekä niihin välineisiin joilla otetaan kantaa, toimitaan ja argumentoidaan jaettuun arvoihin pohjaten ja vedoten.

Tämän käsitteellisen työkalupakin avulla löysimme kansalaisyhteiskunnan, jota määritteli jokin aivan muu kuin perinteinen suomalainen kollektivistinen järjestötoiminta. Tällaisen järjestötoiminnan sijaan löysimme – riippumatta siitä, tutkimmeko ilmastoaktivisteja, nuoria ehdokkaita kunnallisvaaleissa vai Ylilautaa – yhteiskunnan tekemisen kulttuureja, joissa individualismi määritteli toimintaa hyvin perustavanlaatuisella tavalla. Kollektivismi ja kollektiivinen ajattelu eivät suinkaan ole nuorten keskuudesta kadonneet, mutta ne muuttuvat ja määrittyvät yksilöllistyneiden toiminnan motiivien varassa. Vaikka rakenteet

olisivatkin perinteisiä kollektivistisen toiminnan rakenteita, tapahtuu itse toiminta niissä yksilöllisyyteitä työkaluja käyttäen. Tällä on potentiaalisesti merkittävä vaikutus siihen, millaisen ajattelumen suomalaisen kansalaisyhteiskunnan olevan.

Kollektivismista hyperindividualistisiin kulttuurisiin työkaluihin

Seuraten Risto Alapuron ja Henrik Steniuksen (1987) tulkintaa, on nimenomaan järjestäytynyt kansalaisyhteiskunta varhaisesta kehityksestä lähtien ollut koko yhteiskunnan vakauden perusta Suomessa. Poliittista kulttuuriamme on kutsuttu luihin ja ytimiin asti kollektivistiseksi. Kansalaisyhteiskunnan vahvat organisaatioverkostot loivat poliittisen kulttuurin, joka perustui välittömyyteen ja välittäviin rakenteisiin – erityisen keskeisesti yhdistyksiin.

Kansalaisyhteiskunnan olennainen rooli oli välittää kansan ajattelutapa hallitsijoille. Tämä synnytti järjestelmän, jossa kansalaisjärjestöt ovat laajasti mukana kaikenlaisissa päätöksentekelimissä, ja toisaalta varmisti poliittisten puolueiden vahvan kiinnittymisen kansalaisyhteiskuntaan. Seurauksena on ollut erityisen *järjestäytynyt* yhteiskunta, jossa lähes kaikki kansalaiset myös kuuluivat erilaisiin järjestöihin. Tämä järjestöihin kuuluminen onkin ollut suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa keskeinen kansalaisuuden harjoittamisen ja siten "yhteiskunnan tekemisen" muoto. Tämä on johtanut yhdistysvaltaiseen yhteiskuntaan, joka kannustaa myös passiiviseen yhdistysjäsenyyteen ja toisinaan suoranaisesti ehkäisee aktiivista osallistumista ja mobilisaatiota (Alapuro & Stenius 2010).

Viime vuosina yhdistysjäsenyydet ovat olleet hitaassa mutta tasaisessa laskusuunnassa. Erityisesti nuoremmat sukupolvet ovat vähemmän halukkaita sitoutumaan perinteiseen kansalais-

yhteiskuntaan. Toiminta organisoidaan löyhemmin, sosiaalisen median varaan rakentuviin lyhytaikaisiin ja vain kevyttä sitoutumista vaativiin projekteihin tai muihin epävirallisiin järjestäytymisen muotoihin, joista esimerkiksi kaupunkiaktiivisissa on esiintynyt esimerkkejä (esim. Mäenpää & Faehnle 2021).

Monimenetelmäisen tutkimuksemme taustaksi toteutimme kyselyn nuorten poliittisesta osallistumisesta Helsingin seudulla. Tämän edustavan otoksen kyselyn tuloksista nostamme esiin kaksi näennäisesti jyrkässä ristiriidassa keskenään olevaa havaintoa, jotka kuitenkin resonoivat hyvin sen kanssa, mitä esimerkiksi Robert Bellah kollegoineen (1985) esitti individualismista jo 1980-luvulla.

Ensimmäinen havainto on, että suomalaiset nuoret eivät todellakaan "keilaa yksin" (vrt. Putnam 2000). Vain 0,2 prosenttia vastaajista vastasi, ettei ole koskaan osallistunut millään tavalla yhteiskunnallisesti. 85 prosenttia ilmoitti osallistuneensa kahteen tai useampaan "yhteiskunnalliseen" asiaan viime vuosina ja 26 prosenttia viiteen tai useampaan. Mahdollisiin aktiviteetteihin kuului kaikkea kirkon kesäleireistä talonvaltauksiin ja osallistuvasta budjetoinnista partioon. Suosituimpia osallistumisen muotoja olivat koulujen oppilaskunnat, kirkkoon liittyvä toiminta ja opiskelijajärjestöt.

Toiseksi kysyessämme nuorten näkemyksiä siitä, mitä hyvä kansalainen tekee, 70 prosenttia vastaajista valitsi vaihtoehdon, jonka mukaan hyvä kansalainen *toimii itse tehdäkseen omasta elämästään parempaa*. Annoimme pitkän listan vaihtoehtoja ja on huomattavaa, että vain vaaleissa äänestäminen oli tätä suosituimpi valinta. Lisäksi vaihtoehto *sinun ei tarvitse tehdä mitään, jos et halua* oli suosituimpi (11 prosenttia), kuin kaikki perinteiset kollektiiviset tavat käyttää poliittista valtaa, kuten liittyminen puolueeseen, osallistu-

minen kansalaisyhteiskunnan toimintaan, aktivistiryhmiin tai järjestöihin. Käytännössä kaikki nuoret olivat siis osallistuneet tavalla tai toisella, useimmiten melko perinteisin kollektiivisin tavoin. Samaan aikaan he kuitenkin ajattelivat, että hyvä kansalainen on ensisijaisesti itse vastuussa oman elämänsä parantamisesta, ja pitivät kollektiivisia vaikuttamisen tapoja jopa marginaalisempina kuin jättäytymistä kokonaan yhteiskunnallisen vaikuttamisen ulkopuolelle.

Hankkeessamme tutkittiin ja vertailtiin useita keskenään hyvin erilaisia "yhteiskunnan tekemisen" tapoja. Näin saatiin aikaan tutkimusasetelma, jossa toimijat, toiminta ja kontekstit vaihtelivat suuresti. Yhtäläisyydet olivat, ajoittain suureksikin yllätykseksemme, kuitenkin eroja huomattavasti merkittävämpiä. Seuraavaksi annamme kaksi lyhyttä empiiristä esimerkkiä, jotka kuvaavat näitä yhtäläisyyksiä erilaisten osallistumistapojen välillä.

Ensimmäiseksi esittelemme ilmastoaktivisti Rosen. Ajattelimme, että ilmastoaktivismia seuraamalla tavoittaisimme tutkimuksestamme aluksi puuttuneen "kollektivismin linnakkeen". Perinteisen kollektivistisen aktivismin sijaan löysimmekin myös ilmastoliikkeestä hyperindividualistisen yhteisen toiminnan tavan:

En mä oikeastaan ole mukana vain Elokapinassa. Se on osa (aktivismiani), mutta olen myös protestoinut joka viikko yksin kotikirjastoni ulkopuolella [...] Ja sitten olen ollut mukana monissa eri kampanjoissa. En tiedä, en sanoisi, että olen erityisesti sitoutunut mihinkään ryhmään. Olen enemmänkin tällainen yksityinen ilmasto-oikeudenmukaisuutta ajava entiteetti (private entity for climate justice, haastattelu tehty englanniksi), näin mä olen aina kuvaillut sitä. (Rose)

Ilmastoaktivismissa esiin piirtynyt yhteiskunnan tekemisen tapa oli paljon puhuva suhteet-

sa siihen, mitä tiedämme esimerkiksi nuorten ilmastoahdistuksesta. Siinä, missä Rose tässä kuvaa urheasti omana valintanaan olla olematta "oikeastaan mukana" missään, monille tämä tarkoitti kollektiivisen tuen puuttumista: vaikka protesteja tehtiinkin yhdessä, koko liikkeen tarkoitus kiteytyi mahdollisimman tehokkaan ilmastopolitiikan tekemiseen. Aktivistikokivat kantavansa vastuuta tämän onnistumisesta yksin, eivätkä nähneet ilmastoliikkeellä muuta varsinaista arvoa kuin välineellisen onnistumisen arvon. Moni aktivisti kuvasi tuntevansa ilmastokysymyksen ja koko maailman tulevaisuuden painon hartioillaan koko lailla yksin.

Toisessa esimerkissä tapaamme Lisan, jota haastattelimme hänen ollessaan ensimmäistä kertaa ehdolla kunnallisvaaleissa:

Mulla se lähti ihan siitä et ei ollu oikeen, harrastuksia mistä mä oisin tykänny. Ku yleensä jotku harrastaa jotain liikuntaa, mä en oo ikinä oikeen tykänny semmosest ryhmäliikunnasta ja tällästä. Ja ku mä olin muutenki aika sanavalmis ja yhteiskunnallisesti valveutunu vois sanoo... Se vaan tuli jotenki että hm, vois alottaa uuden harrastuksen. Ja että sit mä aloin miettiin automaattisesti missäköhän mä oon hyvä. Niin sitte tuli toi että, mä menin siis Kokoomusnuoriin ihan ilman et mul oli siel aikasemmin mitään ollu suhteita. (Lisa)

Lisa kaipasi harrastusta, oli hyvä suustaan ja hänellä oli vahvoja mielipiteitä yhteiskunnasta. Nuorisopolitiikka oli luonnollinen vaihtoehto, joka johti kunnallisvaaleissa ehdokkaaksi asetumiseen. Harppausta vapaa-aikaa täyttävästä harrastuksesta vakavaan sitoutumiseen puoluepoliittiseen toimintaan lyhensi mittava kokemus nuorisovaltuustossa ja erilaisissa virallisissa nuorten osallistumiskanavissa.

Tässä esimerkissä huomattavaa on sekä politiikan mieltäminen harrastamisen kaltaisena (yksilö)

toimintana että samaan aikaan oivallus siitä, kuinka kaikista tarkastelemistamme nuorten toiminnan konteksteista perinteinen puoluepolitiikka oli luonteeltaan kollektiivisinta. Kuten todettua, Suomessa poliittiset puolueet ovat perinteisesti olleet varsin lähellä järjestäytyntä kansalaisyhteiskuntaa, ja näin on edelleen. Haastattelemamme nuoret poliitikot kuvasivatkin maailmaa, jossa samat ihmiset pyörivät demokratiakasvatuksen sävyttämässä osallistamishankkeissa ja lukemattomissa järjestöissä päätyen sitten yhdessä erilaisiin puoluejärjestöihin.

Havaitsimme, että nuoret käyttivät individualismin kulttuurisia työkaluja kaiken tasoisessa toiminnassaan, niin omassa elämänsuunnitelmassaan tai urastrategioissaan kuin päälle päin umpikollektiivisessa järjestötoiminnassakin. Tämä ei toki oikeastaan ole mikään uutinen. Yksilöllistymisen voimistumisen teesi on toistunut sosiologisissa aikala diagnostiikoissa 1980-luvulta lähtien, ja nuorisotutkimuksessa on jo vuosikymmenien ajan tunnustettu tämän piirteen merkitys nuorisosukupolvien kuvauksessa.

Uutta sen sijaan on se, että yksilöllisyys hahmottui tutkimissamme toiminnan muodoissa *metatyökaluna*, joka ohjasi ja muokkasi kaikkea kulttuurista toimintaa tarjoamalla välineitä hyvin erilaisiin yhteiskunnan tekemisen kulttuureihin. Individualismi määritteli tavalla tai toisella kaikkia tutkimiamme toiminnan ja yhteiskunnan tekemisen muotoja. Aineistossa kyllä esiintyi järjestöjä, liikkeitä, puolueita ja kaikenlaisia kollektiiveja, mutta niissä toimittiin individualismin metatyökaluja käyttämällä.

Ymmärtääksemme mihin tällainen kollektiivien määrittäminen individualismin kulttuuristen työkalujen avulla saattaa johtaa, palaamme seuraavaksi Risto Alapuron diagnostiikkiin suomalaista yhteiskuntaa määrittävästä "kuvailevasta" edustamisen tavasta. Tälle vastakkaista edustamisen ta-

paa Alapuro kutsuu "konstruktiiviseksi" representaatioksi, joka Rosanvallonia seuraten paikantuu ranskalaiselle kulttuurille ominaiseksi. Konstruktiivisessa representaatioissa "kansaa" ja sen tahtoa pitää jatkuvasti luoda uudelleen, eivätkä ne ole sellaisenaan hallitsijoiden nähtävissä tai tunnettavissa. Poliittisessa osallistumisessa ja yhteiskunnan tekemisessä onkin kyse tästä kansan luomisesta ja kansan tahdon näkyväksi tekemisestä suoraan, ilman välikäsiä. Erilaiset kollektiiviset rakenteet, kuten vaikkapa ammattiliitot, saattavat vaikuttaa esimerkiksi Ranskassa vahvoilta toimijoilta näyttävään mielenosoitukseen, mutta verrattuna suomalaisiin vastinpareihinsa niillä on vain vähän jäseniä eikä lainkaan meikäläisiin kolmikantatoimijoihin verrattavaa poliittista painoarvoa.

Tulevassa kirjassamme esitämme, että suomalaisen poliittisen kulttuurin keskeisissä piirteissä on nähtävissä siirtymä kuvailevasta representaatiosta kohti yksilökeskeisiin yhteiskunnan tekemisen kulttuuriin työkaluihin perustuvaa representaatiota. Avoimeksi kysymykseksi jää, missä määrin tämä tarkoittaa myös siirtymistä kohti konstruktiivista representaatiota tai jonkinlaisen hybridimuodon syntyä. Joka tapauksessa yhteiskuntaan kiinnittyminen on muutoksessa. Maailmassa, jossa kollektiivisimmankin näköiset toimijat mieltävät itsensä liikkeen jäsenten sijaan "yksityisiksi ilmasto-oikeudenmukaisuuden entiteeteiksi", on vaikeaa nähdä puolueiden tai yhdistysten entisellä tavalla määrittävän yhteiskunnallista todellisuutta ja representaatiota.

Sen sijaan, että kansa olisi suorassa yhteydessä *politikseen* ja valtioon kuten konstruktiivisessa representaatioissa, tunnistamamme individualistiset kulttuuriset työkalut viittaavat suuntaan, jossa *polis* laajenee loputtomasti yhteiseen sitoutumisen toiminnan muotoihin. Konstruktiivisen representaation "puhtain" muoto kuitenkin edellyttää äärimmäisintä kollektiivisuutta, vallankumouksellisten joukkoa, jota on jokseenkin vaikea

sovittaa kirjastamme esiin piirtyvään kuvaan yksilöistä, joille sitoutuminen on ehdollista ja kollektiivi on ennen kaikkea väline. Pikemminkin tunnistamamme yhteiskunnan tekemisen kulttuurit viittaavat yksilöllistyneeseen ongelmanratkaisuun ja oman paikan löytämisen vaikeuteen – yhteiskuntaan eräänlaisena ratkaistavana palapelinä.

* * *

Nuorten tutkiminen on tulevaisuuteen katsoamista – ja siellä hämmöttää muutos suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimiemme nuorten tapaa rakentaa yhteistä on tilapäisempi, yksilöllisiin kiinnostuksen kohteisiin perustuva ja riippuvaisempi väliaikaisista toimintamuodoista ja toimintarakenteista kuin se vanha tapa, jossa järjestöt artikuloivat yhteiskunnan syviä kahtiajakoja. Tämän vuoksi olemme pyrkineet hahmottamaan kokonaisuutta yhteiskunnan tekemisenä (*doing society*) staattisempien käsitteiden sijaan. Siinä missä järjestäytynyt kansalaisyhteiskunta oli Alapuron ja monen muun mukaan pitkään suomalaisen yhteiskunnan vakauden lähde, saattavat myrskyisämmät ajat olla koittamassa. Voidaan jopa kysyä, hämmöttääkö edessä perinteisen yhdistys-Suomen loppu.

Alkuperäinen tavoitteemme ei ollut testata, pätevätkö Risto Alapuron ennusteet suomalaisen kansalaisyhteiskunnan tulevaisuudesta, mutta niin me kuitenkin päädyimme tekemään. Vuonna 2005 julkaistussa artikkelissaan Alapuro pohtii seuraavasti:

Individualisaatio epäilemättä vaikuttaa yhdistykseen niin Ranskassa kuin Suomessakin, tehden niihin sitoutumisesta rajatumpaa tai henkilökohtaisempaa. Yhtenäisistä yksilöllistymistendensseistä huolimatta kontekstisidonnaiset jatkuvuudet näyttävät myös korostuvan molemmissa maissa. Suomalaisen järjestöyhteiskunnan näkyvät näyttävät jossain määrin ristiriitaisilta. Yh-

täältä sille tyyppinen näkemys representaatiosta saattaa olla pysyvämpi kuin sen kriisin analytiikot olettavat: yhdistyspohjainen rakenne hallitsee edelleen suomalaista tapaa toimia yhdessä. Toisaalta yhdistykseen pohjaava kulttuuri mahdollisesti tyhjenee sisältä käsin. (Alapuro 2005.)

Valmistellessamme tätä tekstiä toi Wilma-sovelus viestin Eevan lapsen koulun rehtorilta. Hän ilmoitti kyseisen koulun noin 600 lapsen vanhemmille, että koulun vanhempainyhdistys oli äskettäisessä vuosikokouksessaan yksimielisesti päättänyt lopettaa toimintansa ja käynnistää menettelyn yhdistysstatuksen lakkauttamiseksi yhdistysrekisterissä. Päätöstä perusteltiin sillä, että yhdistyksen hallitukseen oli useiden vuosien ajan ollut vaikea saada henkilöitä, ja toiminta oli kaatunut muutaman harvan aktiivin niskaan. Rehtori kannusti kaikkia vanhempia tässä uudessa yhdistyksettömässä tulevaisuudessa järjestäytymään itse lastensa luokissa ja ottamaan "matalalla kynnyksellä" yhteyttä koulun johtoon.

Tämä tarina ei tietenkään todista, että järjestöyhteiskunta olisi kuollut, että suomalaiset olisivat luopumassa yhdistysmuodosta, tai että edellä käsittelemämme representaatio olisi muuttunut tai muuttumassa läpinäkymättömäksi ja sumuiseksi. Vanhempainyhdistys saatetaan mainiosti perustaa joskus uudelleen, kuten lukuisia yhdistyksiä Suomessa edelleen vuositasolla perustetaan. Anekdootti kuvaa kuitenkin hyvin niitä trendejä, joita olemme tässä puheenvuorossa esitelleet, osin myös Risto Alapuron sanoja lainaten. Yhteenvetona tulkinnastamme ehdotamme, että siinä missä kuvailevan representaation kulttuuriset työkalut olivat aiemmin suomalaisen yhteiskunnan järjestäytymistä ensisijaisesti määrittävä piirre, ne ovat tehneet tilaa uudenaikaisille, yksilöllistyneille toiminnan tavoille. Kollektiiviset rakenteet ovat yhä olemassa, mutta poliittista kulttuuria kokonaisuudessaan *määrittävän* piirteen sijaan niistä on tullut ainoastaan sen *välineellinen* piirre.

Kirjallisuus

- ALAPURO, RISTO. 2005. "Associations and Contention in France and Finland: Constructing the Society and Describing the Society", *Scandinavian Political Studies* 28:4, 377-399.
- ALAPURO, RISTO & HENRIK STENIUS. 1987. *Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa Kansa liikkeessä, toim. Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds & Henrik Stenius.* Helsinki: Kirjayhtymä, 20-39.
- ALAPURO, RISTO & HENRIK STENIUS. 2010. *Nordic Associations in a European Perspective: European Civil Society.* Baden-Baden: Nomos.
- BAIOCCHI, GIANPAOLO, ELIZABETH A. BENNETT, ALISSA CORDNER, PETER TAYLOR KLEIN & STEPHANIE SAVELL. 2014. *The Civic Imagination: Making a Difference in American Political Life.* New York: Routledge.
- BELLAH, ROBERT N., RICHARD MADSEN, WILLIAM M. SULLIVAN, ANN SWIDLER & STEVEN M. TIPTON. 1985. *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life.* Berkeley: University of California Press.
- ELIASOPH, NINA & PAUL LICHTERMAN. 2003. "Culture in Interaction", *American Journal of Sociology* 108:4, 735-794.
- LICHTERMAN, PAUL & NINA ELIASOPH. 2014 "Civic Action", *American Journal of Sociology* 120:3, 798-863.
- LUHTAKALLIO, EEVA, VEIKKO ERANTI, GEORG BOLDT, MAIJA JOKELA, LOTTA JUNNILAINEN, TAINA MERILUOTO & TUUKA YLÄ-ANTTILA. 2024. *Youth Participation and Democracy: Cultures of Doing Society.* Bristol: Bristol University Press, tulossa.
- MÄENPÄÄ, PASI & MAIJA FAEHNLE. 2021. Neljäs sektori: Kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa. Tampere: Vastapaino.
- PUTNAM, ROBERT. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community.* New York: Simon and Schuster.
- SWIDLER, ANN. 1986. "Culture in Action: Symbols and Strategies", *American Sociological Review* 51:2, 273-286.
- THÉVENOT, LAURENT. 2007. "The Plurality of Cognitive Formats and Engagements: Moving Between the Familiar and the Public", *European Journal of Social Theory* 10:3, 409-423.
- THÉVENOT, LAURENT. 2011. "Oikeutettavuuden rajat: Yhteiselämää koossapitävät sidokset ja niiden väärinkäyttö", Käännös: Veikko Eranti, *Sosiologia* 48:1, 7-21.
- THÉVENOT, LAURENT. 2014. "Voicing Concern and Difference: From Public Spaces to Common-Place", *European Journal of Cultural and Political Sociology* 1:1, 7-34.

Risto Alapuro ja Erik Allardt: vertailevaa ja poliittista sosiologiaa¹

Hannu Uusitalo & Matti Alestalo

Erik Allardt (1925-2020) oli toisen maailmansodan jälkeisen sosiologian uudistamisen keskeinen hahmo. Hän toi Suomeen modernin, teorialähtöisen ja nyky-yhteiskunnan ongelmiin tarttuvan sosiologisen tutkimuksen vaikuttaen vuosikymmeniä sosiologian opetukseen ja tutkimukseen. Risto Alapuro (1944-2022) oli Erik Allardtin oppilas, kollega ja työtoveri. Heitä yhdisti poliittinen sosiologia ja vertaileva tutkimusote. Allardtin sosiologia askarrutti Risto Alapuroa koko hänen tutkijanuransa ajan. Alapuroa inspiroi erityisesti Allardtin kyky ottaa huomioon hyvinkin vastakkaisia ajatuksia ja soveltaa kansainvälisen keskustelun teemoja suomalaisen yhteiskunnan ongelmien tutkimiseen (Alapuro 2006).

Tultuaan vuonna 1971 Suomen Akatemian tutkija-professoriksi Allardt perusti Helsingin yliopistoon Vertailevan sosiologian tutkimusryhmän ja otti väitöskirjaansa valmistelevan Alapuron ryhmän jäseneksi. Alapuro kuvaa tutkimusryhmän vaikutusta: "Kaikki kolme monografiaa, jotka olen onnistunut kirjoittamaan, kantavat jotenkin tutkimusryhmän leimaa ... Olin siellä ensin väitöskirjani valmistumiseen 1973 ja sitten uudestaan 70-luvun jälkipuolen. Monessa suhteessa aikuisen elämäni tärkein ryhmä." (Alapuro 1995, 143). Tälle arviolle antaa erityistä painoa se, että Alapuro ei suoranaisesti osallistunut

1 Kirjoitus perustuu osin Helsingin yliopistossa järjestetyssä seminaarissa *From revolution to association. Seminar in the memory of Risto Alapuro* 5.12.2023 Hannu Uusitalon pitämään esitelmään. Kiitämme Jussi Simpuraa ja Aino Sinnemäkeä tarkkanäköisistä parannusehdotuksista.